

Pukovnik
ĐORĐE STANIĆ

Teorijski aspekti izdavačke delatnosti u oružanim snagama

1. Značaj izdavačke delatnosti za izgradnju oružanih snaga i razvoj koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite

Izdavanje knjiga posmatrano u lancu knjiga-ličnost-čitanje, kao kulturna i stvaralačka aktivnost, ima ogroman društveni i kulturni značaj. Polazi se od toga da izdavačka delatnost, uostalom kao i kultura u celini, nikada nije bila sama sebi cilj, već da je njena aktivnost usmerena na stalno podizanje kulturnog standarda i stvaralačkih potencijala ljudi u svakodnevnom radu i na neprekidnom unapređivanju tog rada. Posredstvom pisane reči doprinosi se oslobađanju ličnosti i prevazilaženju razlika između intelektualnog i fizičkog rada.

U svetu i u našem društvu, polazeći od izuzetno velike *idejno-političke, kulturne, naučne, stručne, pedagoške i umetničke funkcije knjige*, izdavačkoj delatnosti se daje poseban društveni status i značaj.¹ U svim savremenim armijama izdavačkoj delatnosti se poklanja izuzetna pažnja. U većini armija izdavačke ustanove su

¹ Zakonima o izdavačkoj delatnosti pojedinih SR i SAP utvrđeno je da ona ima poseban društveni interes. Osim toga, republike i pokrajine su zaključile Društveni dogovor o knjizi — po kojem se obezbeđuju najpovoljniji društveno-ekonomski uslovi za stvaranje, izdavanje, plasman i korišćenje knjige.

neposredno potčinjene najvišim vojnim starešinama — organima (ministru odbrane, načelniku zajedničkog generalštaba i sl.). Planovi izdavačke delatnosti (godišnji i višegodišnji) razmatraju se na najvišem nivou i imaju ravnopravan status sa najkrupnijim planovima izgradnje oružanih snaga (planovima razvoja OS, planovima NIR-a i dr.).

Izgradnja i dalji razvoj naših oružanih snaga, unapređenje vojne nauke, dalji razvoj koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite — posebno razvoj teorije i prakse ratne veštine (oružane borbe), zatim obrazovanje i vaspitanje vojnika i starešina, školovanje u vojnim školama i dr. praktično su u savremenim uslovima nemogući bez ogromne pomoći i uloge knjige.

Revolucionarne promene u našem društvu, porast kulturnog i obrazovnog nivoa pripadnika oružanih snaga, neprekidno povećanje potreba za vojnim i opštim znanjima, doprinose ne samo sve većem interesovanju za knjigu već i samoj knjizi postavljaju nove i složenije zadatke. *Pisana reč je postala nezaobilazni učesnik i jedno od snažnih sredstava i medija čijim posredstvom se izvršavaju svi zadaci u izgradnji OS, osposobljavanje i vaspitanje ljudi, ostvaruje borbena gotovost i dostižu ciljevi i zahtevi utvrđeni našom koncepcijom i doktrinom opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.* U našim oružanim snagama izdavačka delatnost istovremeno ima (1) *opštedruštveni značaj od posebnog interesa* — s obzirom na to da je ona integralni deo izdavačke delatnosti u SFRJ i sastavni deo kulture našeg društva, i (2) *u okviru OS strateški značaj* za celokupnu izgradnju i razvoj OS, posebno za osposobljavanje ljudi. Knjiga u našoj armiji treba da doprinese da se svaki njen pripadnik sve više oseća *subjektom i stvaraocem* i da svoju ličnost stalno obogaćuje približavajući se idealu čoveka socijalističkog samoupravnog društva — *svestrano razvijenoj, celovitoj i stvaralačkoj ličnosti vojnika i starešine*. To je, istovremeno, i *humanistička* uloga i zadatak knjige.

2. Principi izdavačke delatnosti u našim oružanim snagama

Principi izdavačke delatnosti su postulirani stavovi koji odražavaju osnovne idejno-političke, naučno-stručne, etičke i estetičke zahteve i opšte regulative našeg socijalističkog samoupravnog društva i zakonitosti grafičke delatnosti, na kojima treba da se temelji stvaranje svake knjige. Njima treba da odgovaraju sadržaj

i osnovne poruke svake knjige. Posmatrani u njihovoj međusobnoj povezanosti, principi izdavačke delatnosti su, u stvari, osnov za aktivnost svih učesnika u procesu stvaranja i izdavanja knjige (autora, recenzenata, izdavača i štampara). Stoga je potrebno ukazati na neke najvažnije.

2.1. *Marksistička zasnovanost*. U izdavačkoj delatnosti, u celini, neophodno je obezbediti da rad na pisanju, izdavanju, štampanju i plasmanu knjige bude zasnovan na *marksističkim idejnim opredeljenjima* i *idejno-političkim stavovima SKJ*. Marksizam kao naučna teorija i revolucionarna ideologija i praksa, idejna je osnova celokupne izdavačke delatnosti. Sadržaji svih izdanja, bez obzira na to iz koje su oblasti (ratna veština, ratna tehnika, društvene nauke i dr.), moraju biti prožeti marksizmom i na njemu se zasnivati. Na taj način izdavačka delatnost u oružanim snagama, posredstvom vojnog vaspitanja i obrazovanja, doprinosi *marksističkom vaspitanju i obrazovanju* svojih pripadnika i razvijanju *marksističkog pogleda na svet*, posebno *marksističkog pogleda na rat i vojno organizovanje socijalističkog društva*. Idejno-političku usmerenost i klasnu osnovu izdavačke delatnosti čini politika SKJ i usvojeni politički stavovi u oblasti kulture i izdavačke politike. Pri oceni svake knjige, neophodno je, pored naučno-stručnih, pedagoških i kulturno-estetskih kvaliteta, uvek uzimati u obzir *idejno-političku, tj. marksističku usmerenost i opredeljenost i angažovanost autora i njegova dela*. Tim putem će se stvarati uslovi za uspešnije onemogućavanje eventualnog prodora i uticaja tuđih ideologija i shvatanja.

2.2. *Vojna misao i delo druga Tita — trajan izvor i putokaz u vojnoizdavačkoj delatnosti*. Titovo vojno delo je integralni deo njegovog ukupnog i vrlo bogatog stvaralaštva — kao marksiste, državnika, revolucionara i vojskovođe. Ono predstavlja impozantnu, celovitu i zaokruženu celinu — koja ima ogroman teorijski i praktičan značaj. Titovo vojno delo je sadržano od kompleksnih celina iz svih oblasti vojne nauke i prakse — te može poslužiti kao sadržajna, idejno-politička, naučno-stručna i metodološka osnova za bilo koju oblast naučne, pa prema tome, i izdavačke delatnosti u OS (teorija rata, ratna veština, organizacija OS, rukovođenje i komandovanje, obuka i vaspitanje, školovanje vojnih kadrova, izgradnja borbenog morala, pozadina i dr.). Kao retko koji stvaralac, drug Tito je uvek na najbolji mogući način povezivao teorijski rad sa praktičnom delatnošću u celokupnom vojnom delu i, posebno, u izgrađivanju oružanih snaga. Otuda Titovo vojno delo za izdavačku delatnost u našim oružanim snagama ima višestruk i trajan značaj: (1) kao oblast neprekidnog sistematskog istraživanja i kao

trajni izvor za stvaralaštvo; (2) kao osnova za zasnivanje celokupne izdavačke delatnosti i (3) kao idejno-politički i metodološki putokaz u celokupnom procesu stvaranja knjige.

2.3. *Naučno-metodološka zasnovanost.* Naučno-metodološka i stručna zasnovanost svakog pojedinačnog dela i izdavačkih poduhvata uopšte, značajan su princip i zahtev u usmeravanju izdavačke delatnosti. To podrazumeva obezbeđivanje korektnog naučno-metodološkog prilaza izdavačkoj problematici u vidu (1) istraživanja izdavačkih potreba i njihovog zadovoljavanja programskom politikom i izdavačkim programima i (2) naučne verifikacije i vrednovanja izdanja. Prvi aspekt ovog principa podrazumeva empirijsko istraživanje potreba primenom korektno naučne metodologije a drugi, doslednu primenu utvrđene procedure naučne verifikacije u svim fazama stvaranja dela i objektivnu stručnu i naučnu kritiku svakog izdanja i izdavačke delatnosti u celini. U dosadašnjoj izdavačkoj praksi gotovo da i nije bilo naučnih, posebno empirijskih istraživanja potreba za izdanjima u pojedinim naučnim oblastima. Ako se izdavačke potrebe utvrđuju na osnovu stvarnih potreba, i ako se utvrde težišta i prioriteti, onda se, istovremeno, preventivno deluje na kvalitet dela i njegovu, ne samo naučno-stručnu već i praktičnu korisnost.²

Istraživanje bi trebalo sprovoditi u tri faze: u fazi utvrđivanja izdavačke politike i programske orijentacije (tzv. dijagnostičko istraživanje), zatim u fazi izrade dela (pilotno istraživanje) i istraživanje radi verifikacije (*post festum* istraživanje). Treći krug istraživanja, nakon izlaska dela, treba da bude, pre svega, u funkciji utvrđivanja novog kruga izdavačkih potreba na višem nivou. Na taj način bi se preventivno delovalo i ređe bi se dolazilo u situaciju da se za eventualne propuste i promašaje preduzimaju mere, najčešće, tek kada je delo već na korišćenju.³

Izdavačke potrebe i definisanje izdavačkih kapaciteta, planova i programa utvrđuju se: (1) *planovima modernizacije i opremanja OS*; (2) *planovima i programima obuke i vaspitanja OS* (vojnika,

² Trebalo bi razmotriti mogućnost obrazovanja posebne naučne jedinice za izvršavanje ovog zadatka, koja bi mogla biti locirana u sastavu VIZ, ili na nivou nadležnih upravnih struktura SSNO.

³ Mada su, na primer, izdanja biblioteke VIZ »Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije«, posebno dela iz NOR-a izuzetno bogata i imaju određen nivo naučne objektivnosti i metodološke zasnovanosti na metodama istorijske nauke, jer se, najčešće, ne radi o jednom autoru, već o više hiljada autora — učesnika — čime se postiže verodostojnost i objektivnost, smatra se da bi bila veća naučna vrednost i korisnost nekih izdanja, naročito onih koja se označavaju kao »sećanja (svedočenja) učesnika«, da su prethodno bila podvrgavana naučno-metodološkoj proceduri — tzv. reduktivnoj verifikaciji.

jedinica, starešina i u vojnim školama); (3) *planovima i projektima NIR-a u OS* i (4) *individualnim vaspitno-obrazovnim i kulturnim potrebama pripadnika oružanih snaga*.

2.4. *Zasnovanost na zahtevima koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite*. S obzirom na to da su naše oružane snage svojevrsan oblik naoružanog naroda i da *usvajanje koncepcije i doktrine ONO i DSZ i sposobnost njene primene i daljeg razvoja* predstavljaju bitne pretpostavke uspešnosti odbrambeno-zaštitnog sistema u celini, izvesno je da knjiga i pisana reč u tom kontekstu imaju vrlo značajno mesto. Svaka publikacija, bez obzira kojeg je žanra i iz koje je oblasti, može i treba, manje ili više neposredno, da bude značajno sredstvo pomoću kojeg se doprinosi ostvarivanju zahteva koji proizlaze iz naše koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Doprinos pisane reči ogleda se, pre svega, u: (1) *razjašnjavanju društvene i vojne fenomenologije koncepcije i doktrine ONO i DSZ*; (2) *njihovoj daljoj teorijskoj dogradnji i ukazivanju na puteve njihovog realizovanja u praksi*; (3) *teorijsko-normativnom i pravilsko-udžbeničkom uobličavanju intencija i konkretnih konceptijsko-doktrinarnih rešenja na svim nivoima ratne veštine*.⁴

Ako želimo bliže da raščlanimo ovaj princip, trebalo bi poći od činjenice da koncepcija i doktrina ONO i DSZ imaju dve komponente — društvenu i vojnu. Ne zapostavljajući nijednu od njih, čini se da težište u izdavačkoj delatnosti treba usmeriti na *vojnu komponentu* (oružanu borbu), odnosno ratnu veštinu (vojnu nauku u užem smislu). U okviru toga, težište bi trebalo biti uže usmereno na aktuelnu vojnu problematiku. S obzirom na to da naša koncepcija ONO i DSZ ima svoju genezu (NOR), savremeno stanje (mirnodopsko) i prognozu primene u eventualnom ratu (ONOR), težište bi trebalo usmeriti na njenu primenu u opštenarodnom odbrambenom ratu. Najbolje bi bilo ako bi se ostvarila optimalna integracija retrospektive, aktuelnog stanja i perspektive, sa težištem na perspektivi.⁵

2.5. *Korišćenje iskustava iz našeg NOR-a i drugih savremenih ratova*. S obzirom na to da celokupna posleratna izgradnja naših

⁴ Dela, na primer, iz domena biblioteke VIZ »Pravila i udžbenici« primarno su u funkciji zadatka — usvajanje i primena koncepcije ONO i DSZ, a dela iz biblioteke »Savremena vojna misao« i stručni i teorijski časopisi u funkciji daljeg razvoja i unapređivanja teorije i prakse koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

⁵ Lenjin je često isticao: »Na prošlost sam se uvek osvrtao sa stanovišta sadašnje i sutrašnje perspektive«.

oružanih snaga, razvoj koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i teorije ratne veštine imaju neposredan izvor u našem NOR-u i revoluciji, to je i korišćenje tih iskustava u izdavačkoj delatnosti bitan preduslov njenog kvaliteta.⁶ Mnoga istraživanja i praktična saznanja nedvosmisleno ukazuju na neophodnost da se borbena iskustva, uključivši i iskustva iz NOR-a, uvek moraju stvaralački koristiti. Iskustva prethodne ratne prakse u najvećem broju slučajeva, da bi bila primenjivana na buduću ratnu praksu, moraju se prelamati i transformisati u toku analize i anticipacije novih uslova i zahteva opštenarodnog odbrambenog rata.⁷ Pored iznetog, korišćenje ovih iskustava ima i idejno-politički i vaspitno-obrazovni značaj — radi negovanja i razvijanja slavnihi tradicija iz našeg NOR-a i idejno-vaspitnog delovanja, pre svega, na mladu generaciju.

2.6. *Andragoško-pedagoški zahtevi.* Andragoško-pedagoški kvaliteti knjige direktno utiču na motivaciju čitalaca i predstavljaju snažno sredstvo za vaspitno, idejno i obrazovno delovanje pisane reči, pre svega na mladu generaciju. Jer, knjiga koja se ne čita ili se malo čita ne ispunjava svoju osnovnu funkciju. Prema tome, za usmeravanje izdavačke delatnosti izuzetno je značajna i *vaspitno-obrazovna vrednost knjige*. Sem udžbeničke literature, retko se raspravlja o toj dimenziji knjige. Naročito je značajan njen uticaj na škole i omladinu, koja treba da nastavi delo prethodnih generacija. Stoga bi i *vojnopedagoški kadrovi* morali imati veći uticaj.

Pri stvaranju knjige izuzetno su značajna i pitanja izbora činjenica i njihove pedagoške selekcije (do koje mere se može koristiti faktografija i istoricizam), zatim da li tekstovi prate adekvatne ilustracije, kakva je estetska vrednost dela, da li i koliko knjigu treba prilagoditi odgovarajućem uzrastu i stepenu obrazovanja čitalaca, i dr. Značajno je i izbegavanje tuđica (stranihi reči) gde one nisu neophodne, zatim lep stil i jezik, kao i likovna rešenja i oprema knjige (dopunski tekst, ilustracije i dr.), zatim vrsta slova itd.

⁶ U toku NOR-a u vojnim jedinicama i na oslobođenoj teritoriji izdato je blizu 10.000 naslova knjiga i brošura, od čega oko polovine vojnih izdanja. I danas se u SFRJ izdaje veliki broj knjiga (prema obimu zauzimamo sedmo mesto u Evropi i deseto u svetu).

⁷ Pojam i sadržaj ratnog (borbenog) iskustva i fenomen njegove primene u novim uslovima znatno je šira problematika od izdavačke delatnosti. Primena iskustva iz ratne prakse uslovljena je većim brojem specifičnosti. Ratna praksa je samo povremena, te je uvek »prošla«, a osim toga redovno je i nepotpuna. Novi rat nikada ne počinje tamo gde je prethodni završen. Pošto mirnodopska iskustva, takođe, imaju određen značaj i uticaj, to se iskustva iz prošlih ratova moraju sa njima konsultovati (vežbe i dr.), a zatim i anticipirati buduću ratnu praksu.

Bez ovakvih analiza, knjiga neće potpuno ostvariti svoju bitnu pedagošku i vaspitnu funkciju.⁸

Zapaža se da neka izdanja hronično boluju od *preopširnosti*. Ponekad je vidljiv napor autora da kvantitetom kompenzira kvalitet. Naravno, lakše je opisati opširno nego sažeto, a uz to je često i unosnije. Stoga bi o ovoj delatnosti trebalo više da se vodi računa, da se više praktikuje i ceni »ekonomija reči«.⁹ Time delo ništa ne bi izgubilo, naprotiv, dobilo bi u kvalitetu. Istovremeno bi ono bilo čitljivije i znatno jasnije.

Isto tako, ako bi se u praksi potpunije realizovala koncepcija *permanentnog obrazovanja* starešina (uz rad i radom), i ako bi se u vojnim školama — posebno u srednjim vojnim školama i vojnim akademijama — više pažnje posvetilo tzv. *obrazovanju za samo-obrazovanje* (individualni rad) i knjiga bi bila traženija i više čitana. Jer, poznato je da sa opštim napretkom i razvojem i većim stepenom obrazovanosti — rastu i potrebe za knjigom i pisanom reči uopšte.

2.7. *Ekonomičnost i racionalnost*. Celokupna izdavačka delatnost i sistem i mreža izdavačkih ustanova neprekidno se moraju razmatrati i sa stanovišta njihove efikasnosti i racionalnosti. Taj princip je univerzalnog karaktera, ali ga posebno treba potencirati u kontekstu borbe za ekonomsku stabilizaciju. S tim u vezi, naročito je značajno da se obezbedi: (1) visoka produktivnost rada, tako da se i skromnijim materijalno-finansijskim sredstvima obezbedi kvalitetna i što jeftinija knjiga. To se može ostvariti boljom organizacijom rada i boljim izborom kadrova za izdavačku delatnost; (2) racionalnija mreža izdavačkih ustanova u JNA, objedinjavanjem postojećih izdavačkih ustanova (izdavača); (3) racionalnije trošenje finansijskih sredstava namenjenih izdavačkim zadacima.

Materijalizacija ovih zahteva može se, između ostalog, realizovati preduzimanjem sledećih mera: (1) boljim funkcionalnim povezivanjem procesa stvaranja, izdavanja, štampanja, plasmana i korišćenja knjiga; (2) povećanim naporima u svim fazama stvaranja i izdavanja dela da se poboljšava kvalitet sadržaja publikacije na račun kvantiteta; (3) racionalizacijom troškova štampanja knjiga, časopisa i novina, naročito ograničavanjem štampanja skupih i luk-

⁸ Da bi vojnostručna i naučna knjiga uopšte ispunila ovaj zahtev, ona, između ostalog, ne sme postati »skladište informacija«, već mora da sadrži manji broj bitnih, relativno trajnih i proverenih informacija. Isto tako, knjiga ne bi trebalo dapruži samo opis (deskripciju) već da doprinosi naučnom objašnjavanju pojava i rešavanju problema, da pokreće u akciju i unapređuje praksu.

⁹ Poznate su reči našeg nobelovca Ive Andrića: »Pisati treba tako da rečima bude tesno — a mislima prostrano«.

suznih izdanja;¹⁰ (4) udruživanjem rada i sredstava sa izdavačima van oružanih snaga (sufinansiranjem i sl.); (5) povećanjem tiraža — koliko je moguće — što smanjuje cenu knjige; (6) izvršavanjem sopstvenim snagama svih ili većine poslova u vezi sa pripremom izdanja za štampanje (redakcija, lektura, korektura, grafički radovi i dr.); (7) izbegavanjem dupliranja istih ili sličnih izdanja u OS i u društvu; (8) boljom i kvalitetnijom propagandom i predstavljanjem knjige i dr.

2.8. *Društveni nadzor.* Knjiga, kao što je poznato, ima izuzetno veliki uticaj na formiranje ličnosti i na društveno-političku i moralno-psihološku strukturu svakog pojedinca (saznajnu, emotivnu, konativnu i dr.), te je neophodno da se obezbedi *maksimalna društveno-progresivna usmerenost i društveni nadzor nad njenim izdavanjem*. Svaka zemlja na svetu, pogotovo oružane snage, ne prepuštaju izdavačku delatnost uskom krugu ljudi ili pojedincima — bez obzira na to koliko su oni visokostručni i društveno-politički izgrađeni. S obzirom na sadržaj i značaj izdanja vojnih izdavača, neophodno je, pored neposredne odgovornosti institucionalnih organa (redakcija i izdavačkih ustanova) i društvenih savetodavnih tela, obezbediti i uticaj na izdavačku politiku i sledećih činilaca: (1) upravne strukture oružanih snaga — pre svega nadležnih uprava SSNO i GŠ JNA, (2) komandi (štabova) jedinica, vojnih škola i naučnih ustanova u JNA; (3) učesnika u procesu stvaranja knjige (autora, redaktora, recenzenata, izdavača, stamparija, biblioteka i čitalaca); (4) stručne, naučne i društvene kritike; (5) odgovarajućih društvenih organa ili njihovih predstavnika iz građanstva (drugih izdavača, knjižara, biblioteka, visokoškolskih ustanova, naučnih institucija i dr.). *Izdavačku politiku i društvenu i naučnu verifikaciju dela, koja se izdaju u JNA, trebalo bi realizovati tako da punu i celovitu odgovornost za izdavačku politiku i realizaciju snose nadležni upravni organi*, a ostali organi da imaju *savetodavnu društvenu i stručnu ulogu*.

Budući da su nadležnosti uprava SSNO i GŠ JNA za pojedine oblasti i delatnosti već *utvrđene*, prirodno je da one budu i *najodgovornije* za izdavačku delatnost iz oblasti njihovih nadležnosti. Stoga bi bilo nužno koncipirati način i proces *rukovođenja* izdavačkom delatnošću i način organizovanja i delokruga rada ostalih društvenih i stručnih kolektivnih tela sa *savetodavnom ulogom*, potpuno uvažavajući princip jednostarešinstva.

2.9. *Doprinos zajedništvu i ravnopravnosti naroda i narodnosti.* Izdavačka delatnost treba da izražava društvenu suštinu oružanih

¹⁰ U ceni knjige štamparski troškovi iznose preko 80 odsto.

snaga kao oružane sile svih naših naroda i narodnosti i da doprinosi razvijanju njihovog bratstva i jedinstva, ravnopravnosti i socijalističkog zajedništva. Neophodno je da se, kad god je moguće, u izdavačkoj delatnosti pridržavamo sledećih načela: (1) prevođenje na sve jezike naroda i narodnosti što je moguće većeg broja izdanja — naročito onih koji imaju širi značaj za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu; (2) ostvarivanje saradnje i komplementarnosti sa izdavačkim ustanovama u pojedinim republikama i pokrajinama (izbegavanje višestrukog izdavanja dela istog ili sličnog sadržaja; (3) usavršavanje vojnog rečnika uporednih pojmova na jezicima naroda i narodnosti; (4) obezbeđenje srazmerne zastupljenosti svih naših republika i pokrajina i pojedinih regiona u izdanjima koja obrađuju ratnu prošlost naših naroda i narodnosti (posebno onim koja obrađuju NOR i socijalističku revoluciju, u udžbenicima za srednje vojne škole i vojne akademije — naročito iz opšte i vojne istorije).

2.10. *Organizovanje izdavačke delatnosti na principima naučne organizacije rada.* Izdavačka delatnost treba tako da bude organizovana i realizovana da se u praksi ostvare principi ekonomičnosti i racionalnosti, što pretpostavlja doslednu primenu saznanja savremene nauke o organizaciji rada. Sem toga, to podrazumeva uvođenje savremene tehnologije, uključivši i savremena elektronska sredstva i opremu.

2.11. *Javnost rada.* Izdavačka delatnost, po prirodi posla, pretpostavlja najveću moguću javnost. Za neka izdanja u vojnoizdavačkoj delatnosti, koja predstavljaju državnu tajnu ili tajnu narodne odbrane, ovaj princip je ograničen. Javnost, odnosno dostupnost celokupnog procesa izrade knjige širem krugu čitalaca i javnom mnjenju uopšte, jedno je od demokratskih tekovina našeg društva i u oblasti izdavaštva.

U realizovanju ovog principa naročito je značajno obezbediti: (1) društveni i opštearmijski uvid nad izdavačkom delatnošću i radom pojedinih izdavača u oružanim snagama (2) javnost — po mogućnosti i objavljivanje recenzija rukopisa — naročito značajnijih izdanja; (3) što širi društveni i opštearmijski uticaj na izradu programske orijentacije i izdavačkih planova u celini; (4) razvijanje društvene i naučne kritike — na marksističkim osnovama.

3. *Rukovođenje izdavačkom delatnošću*

Opšti principi rukovođenja i komandovanja u oružanim snagama i odredbe koje se odnose na vojne ustanove nužno se pri-

menjuju i u izdavačkoj delatnosti u oružanim snagama. Nije potrebno posebno dokazivati da je rukovođenje vojno-izdavačkom delatnošću (planiranje izdavačke delatnosti, organizovanje izdavačkog procesa, koordinacija i vrednovanje rezultata) pitanje koje bitno utiče na kvalitet i efikasnost.

Ako se, na primer, analizira pitanje *koordinacije* u izdavačkoj delatnosti, može se zapaziti da je ona još uvek nedovoljna. Međusobna usklađenost, komplementarnost, izbegavanje ponavljanja istih ili sličnih izdanja, osnovna su pitanja dobre koordinacije rada. Korektivne odluke zbog odstupanja od plana izdavačke delatnosti retko se donose. Međutim, treba istaći da izdavačka delatnost — kao stvaralačka aktivnost, može biti i delimično usparena ako se pretera u koordinaciji, odnosno ako dođe do »prekoordinacije« — što može da vodi smanjenju inicijative i samostalnosti.

Kontrola realizovanja izdavačkih planova sastavni je deo vrednovanja izdavačke delatnosti. Svrha joj je poznata — da se proveri da li se planirani i organizovani izdavački proces realizuje efikasno, kvalitetno i prema utvrđenim rokovima. Spoljna i unutrašnja kontrola još uvek nije dovoljno razvijena u ovoj delatnosti.

Proces rukovođenja izdavačkom delatnošću opredeljen je *određenim uslovima* — među kojima su najvažniji: (1) poznavanje procesa i tehnologije izdavačke delatnosti; (2) stanje početnih i finalnih informacija o procesu izdavanja knjige, odnosno poznavanje izdavačkih potreba i mogućnosti verifikacije svakog dela u praksi; (3) utvrđeni način definisanja izdavačke politike i programske orijentacije i operativnih izdavačkih planova; (4) organizacijsko-strukturna i funkcionalna povezanost izdavačkih ustanova; (5) postojanje mehanizama kojim se obezbeđuje realizovanje rukovođenja izdavačkom delatnošću (normativna regulativa, standardi i norme izdavačkih poslova, stimulansi učesnika u izdavačkom procesu i dr.).

S obzirom na sve navedene uslove može se reći da je u ovom trenutku rukovođenje izdavačkom delatnošću u Armiji decentrizovano. To proističe iz razgranate horizontalne strukture organizacijskih veza, što ima svoje opravdanje sa stanovišta neposrednijeg uticaja i odgovornosti pojedinih stručnih delova upravne strukture SSNO i GŠ za rad pojedinih izdavača, ali ne i sa stanovišta principa ekonomije snaga i sredstava i racionalnosti u poslovanju. Smatramo da bi izdavačku delatnost u oružanim snagama trebalo tako integrisati da ona ima karakteristike *velikog sistema* u kome ima više podsistema. Karakteristika sadašnje situacije je postojanje velikog broja relativno samostalnih i zasebnih delova sa hetero-

genom strukturom i složenim i nedovoljno povezanim međusobnim odnosima. Da bi se postojeće stanje prevazišlo bilo bi neophodno poći od sledećih *teorijskih stavova*: (1) usmerenost ka zajedničkom cilju funkcionisanja — funkcionalna integracija procesa izdavačke delatnosti po horizontali (izdavači) i vertikali (autori — izdavači — stamparije — čitaoci); (2) obezbeđenje čvrstih funkcionalnih veza do vrha rukovođenja (hijerarhijska struktura) i neprekidnost uticaja najvišeg nivoa rukovođenja (SSNO); (3) efikasnost povratne veze; (4) visok stepen automatizacije poslova zajedničkih službi i mehanizacije manuelnog rada ljudi koji rade u izdavačkoj delatnosti.

Za izdavačku delatnost najbitnije *funkcije rukovođenja* bi bile: (1) utvrđivanje izdavačkih potreba; (2) planiranje izdavačkog procesa; (3) izbor kadrova — naročito uredničkog sastava i proces kvalifikovanja i usavršavanja kadrova; (4) organizovanje rada izdavača i njihovih organizacijskih jedinica; (5) kontrola rada izdavača i izdavačkog procesa — sa težištem na preventivnom vrednovanju; (6) operativno rukovođenje izdavačkom delatnošću; (7) obezbeđenje materijalno-finansijskih pretpostavki za realizovanje izdavačkih planova; (8) organizovanje naučnih istraživanja radi unapređivanja izdavačke delatnosti, rukovođenja i organizacije rada.

Polazeći od iznetih teorijskih razmatranja, rukovođenje izdavačkom delatnošću trebalo bi da ima dva nivoa subordinacije i jedan nivo funkcionalnog rukovođenja. *Prvi nivo* bi bio u okviru objedinjene i jedinstvene izdavačke ustanove u OS, a *drugi* — na nivou SSNO. *Funkcionalni nivo* bi neposredno ostvarivale uprave SSNO i Generalštab JNA, u čijoj su nadležnosti pojedine oblasti vojne nauke, i posredstvom saveta i uređivačkih odbora — kao stručnih i savetodavnih kolegijalnih tela koje oni imenuju.

Posebno mesto u sistemu rukovođenja imaju stručni i savetodavni organi — *Savet za izdavačku delatnost u OS, saveti časopisa, uređivački odbori* i, eventualno, *savet izdavačke ustanove*. Predlozi i mišljenja ovih organa, kada ih odobri nadležni starešina, dobijaju snagu upravnog (rukovodećeg) akta (stava).

Važno područje rukovođenja izdavačkom delatnošću jeste utvrđivanje *izdavačkih kapaciteta* i, na osnovu toga, definisanje *organizaciono-formacijske strukture* izdavačke ustanove. Izdavačke kapacitete trebalo bi utvrđivati na osnovu: (1) poznavanja prosečnih godišnjih izdavačkih potreba, izraženih u proračunskoj jedinici-broju autorskih ili štamparskih tabaka; (2) utvrđenih normi i standarda za pojedine poslove (dnevna norma pomnožena brojem radnih dana u godini) za sve ili najveći broj radnih mesta (urednika, lek-

tora, korektora, crtača, službenika zajedničkih službi i dr.); (3) potrebe pokrivanja svih izdavačkih zadataka i poslova sopstvenim snagama, a izuzetno angažovanjem lica za honorarni rad; (4) potrebe uvećanja utvrđenog broja lica za 10—15 odsto radi pokrivanja normalnih prosečnih izostanaka sa posla (dežurstva, bolovanja, godišnji i drugi odmori, školovanja itd.).

4. Metodologija planiranja izdavačkih potreba

Planiranje je suština rukovođenja izdavačkom delatnošću. Njegov cilj je obezbeđenje postupnosti (dinamike) i težišta u izdavačkoj delatnosti, neprekidno stimulisanje i podsticanje svih učesnika izdavačkog procesa na izvršavanje utvrđenih rokova, stalno podizanje kvaliteta pisane reči i preduzimanje kadrovskih, materijalno-finansijskih i drugih mera za izvršavanje izdavačkih zadataka.

Metodologija planiranja izdavačke delatnosti trebalo bi da obuhvata: (1) definisanje programske orijentacije; (2) izradu planova izdavačke delatnosti — srednjoročnih, godišnjih, ređe i tromesečnih; (3) izradu koncepcije (idejne zamisli) svakog izdanja.

Definisanje *programske orijentacije*, kao dugoročnog dokumenta, na osnovu utvrđenih izdavačkih potreba (plan razvoja OS, plan NIR-a, nastavni planovi i programi; plan političkog rada i osposobljavanja i dr.) osnov je za sve ostale mere u planiranju. U programskoj orijentaciji trebalo bi teorijski da se obrađuju pojedine oblasti vojne nauke i prakse (ratna veština, obuka i vaspitanje, rukovođenje i komandovanje, vojnoškolski sistem, razvoj ratne tehnike, naoružanja i opreme itd.) i utvrđuju težišta u perspektivnom razvoju ovih oblasti. Programska orijentacija ima teorijski i praktični značaj. Teorijski značaj je njena naučno-metodološka karakteristika, jer su u njoj naučno sređeni i definisani problemi i pitanja (sadržaji) koji su aktuelni ili koji se predviđaju da će biti perspektivno aktuelni. Praktičan značaj se ogleda u tome što programska orijentacija omogućava autorima, izdavačima i organima koji rukovode da lakše planiraju i usmeravaju izdavačku delatnost i sprovode određenu selekciju i prioritete.

Metodologijom izrade *planova izdavačke delatnosti* (izdavačkih planova), polazeći od izdavačkih potreba i programske orijentacije, neophodno je obezbediti: (1) neposredno uključivanje upravnih struktura i odlučivanje (odobravanje) najvišeg nivoa rukovođenja; (2) celovitu analizu prethodno realizovanih planova; (3) usklađivanje planova sa materijalno-finansijskim mogućnostima; (4) uticaj svih

subjekata zainteresovanih za izdavačku delatnost, a naročito — autora, vojnih škola, jedinica i ustanova, drugih izdavača, naučnih i stručnih radnika u OS i građanstvu i dr; (5) javno objavljivanje predloga izdavačkih planova radi uticaja šireg kruga potencijalnih čitalaca.

Svakom delu, posebno ako se radi o kapitalnom, trebalo bi da prethodi izrada *konceptije* (idejne zamisli) ili *projekta* (plana) *dela*. Konceptija (projekat, plan), načelno, treba da sadrži: namenu; naziv (naslov); teze i sadržaj tematike; strukturu; obim teksta; tehničke i estetske zahteve; dinamiku izrade rukopisa, a po potrebi i drugo (način prikupljanja građe, eksperimenti, saradnja sa drugim licima ili organima, stepen tajnosti i dr.).

5. Recenzija, prikazi, društvena i naučna kritika

Pitanje recenzije (prikaza), društvene i naučne kritike u praksi se pokreće tek kada neka knjiga ili članak ne ispune prvenstveno idejno-političke, a zatim i naučne ili druge zahteve, ili kada se, eventualno, predlože za nagradu »22. decembar« ili neko drugo priznanje.¹¹ Naravno, recenzije i kritike su u prvom slučaju najčešće negativne, a u drugom pozitivne. Činjenica je da je u izdavačkoj delatnosti, ne samo u OS već i u društvu, *društvena i naučna kritika* nerazvijena, a često i pogrešno orijentisana. Kvalitetna kritika je bitan preduslov kvaliteta dela, jedna od bitnih pretpostavki razvoja vojne nauke i prakse i vojne misli u celini, kao i ukupne uspešnosti izdavačke delatnosti.

U izdavačkoj delatnosti postoji izvestan raskorak između broja izdanja i razvijenosti stručne i naučne kritike. Za to zaostajanje stručne i naučne kritike ima više objektivnih i subjektivnih razloga. Događa se da kritiku daju (pišu) i lica koja po svom stručnom i naučnom znanju zaostaju za onima za koje pišu kritiku, a ima i takvih slučajeva da kritiku, naročito prikaze dela, daju pojedinci kojima dela za koje pišu prikaz i nisu u njihovoj užoj struci. Još je neprihvatljivije kada se kritika ili prikaz pišu po »narudžbi« autora. To se, ponekad, dešava i sa recenzijama. Dosta je sužen krug ljudi koji se bave kritikom, pa se događa da za pojedine ob-

¹¹ Izdavač predaje rukopis stručnjacima da ga prouče i da o tome dostave svoje mišljenje. Takvo mišljenje se naziva *stručna recenzija*. Kritika je, mada srodna recenziji, vrsta rada koja donosi ocenu o delu i njegovom autoru. U prikazu se saopštavaju osnovni elementi o delu — radi upoznavanja i motivacije čitalaca. Prikaz nema pretenzija da daje sud o naučnoj, stručnoj ili drugoj vrednosti.

lasti pojedinci drže neku vrstu monopola kritike (recenzije, prikaza) svake knjige, članka ili drugog oblika pisane reči. Ponekad se pojam kritike (etimološki — veština suđenja) svodi samo na odnos prema negativnom. Marksistička kritika, međutim, pored otkrivanja zabluda, grešaka i propusta, mora da predstavlja i metod afirmacije pozitivnog i izgradnje novih pogleda na razne pojave i stvaralaštvo.¹²

Socijalističkom društvu i njegovim oružanim snagama immanentna je stvaralačka kritika. Kritika svakog dela i pisane reči u celini u našim uslovima, trebalo bi da bude objektivna i da se zasniva na onim principima i vrednostima koji su izraz našeg samoupravnog društva i njegovih oružanih snaga. Objektivnost kritike se ne može meriti drugim kriterijumima sem vrednostima koje su već utvrđene i koje se u praksi izgrađuju u našem društvu i oružanim snagama. Dijalektički odnos između kritike i prakse je neizbežan uslov prave marksističke kritike.

Tendencija, koja se ponekad manifestuje i u našem društvu, pa i u OS, kojom se izražava teza o nepomirljivosti naučno-stručnih i ideološko-političkih kriterijuma u procesu kritike, takođe je neodrživa. Odvajanje tzv. čiste naučno-stručne kritike od društvene, što podrazumeva odbacivanje ideološko-političkih kriterijuma, proizvod je tehnokratskih tendencija koje žele da i kritiku učine »neutralnom«. Međutim, i kritika dela koja sadrži samo ideološko-političke, bez naučno-stručnih ocena, takođe, nije potpuna i često je proizvod političkog pragmatizma. Problem tzv. slobodne kritike ne može se u našim uslovima drugačije shvatiti nego kao problem osposobljavanja kritike da deluje prema opšteuslovljenim društvenim opredeljenjima, politici SKJ i progresivnim socijalističkim snagama.

Ponekad se ističe da je naša društvena kritika u celini u krizi, i da se ta kriza i u kritici pisane reči u OS samo više specificira i posebno izražava. Ima mišljenja da vojna subordinacija i hijerarhija donekle blokiraju mogućnosti kritike, naročito ako je usmerena prema »gore«, odnosno prema autoru koji ima viši čin ili položaj. Izvesno je da ima oportunizma u kritici ali se čini da to nije ni jedini ni glavni razlog što nemamo razvijenu delotvorniju kritiku, koja naročito zaostaje u teorijsko-stručnoj komponenti na-

¹² Marks je celokupnim svojim delom, svojom kritikom i metodom, upravo pokazao pravu suštinu i smisao kritike. Njegova kritika je uvek ukazivala na novo, progresivno, na promene koje treba revolucionarnom borbom ostvariti. Takvu kritiku su, u teoriji i praksi veoma mnogo negovali i drugovi Tito i Kardelj.

učno-istraživačke i izdavačke delatnosti. U izdavačkoj delatnosti u oružanim snagama nisu se događali ozbiljniji idejno-politički promašaji, dok se za naučno-stručnu delatnost to ne bi moglo reći. Otuda je i očevidna razlika u nivou društvene i naučne kritike. Ova druga vrsta kritike je, prema više izraženih ocena, nedorasla i samim naučno-stručnim rezultatima koje ona treba da vrednuje. Zaostajanje naučne i stručne kritike je posledica, između ostalog, i toga što se njome retko bave istaknuti naučnici i vojni stručnjaci. Kritika se, neretko, prepušta nedovoljno kvalifikovanim ljudima. Situacija je teža ako takav »kritičar« nastupa sa tehnokratskih pozicija i sa apologetskim pristupom delu, s obzirom na to ko je njegov autor, jer od takve kritike je više štete nego koristi.

Recenzija pisanog rada treba da oceni kvalitete rada i, po pravilu, da odgovori na nekoliko pitanja: (1) da li rad sadrži dovoljno novih teorijskih ili empirijskih elemenata koji opravdavaju njegovo izdavanje; (2) koje bi izmene i dopune trebalo učiniti; (3) koji deo sadržaja može da se izostavi; (4) da li su redosled i kompozicija dela dobri; (5) da li su jasnost (»čitljivost«) i stil na nivou zahteva; (6) da li je aparatūra uz delo prikladna (bibliografske jedinice, indeksi i dr.). Recenzija treba da obuhvati *idejno-političko, naučno-stručno, pedagoško i bezbednosno* vrednovanje dela i s obzirom na sve to da preporučuje ili odbacuje ponuđeno delo za objavljivanje.

Pisanje recenzija je izuzetno složeno i odgovorno, pa je stoga, i izbor recenzenata uvek ozbiljan i delikatna posao. To bi trebalo da budu *najistaknutiji stručnjaci* iz određenih oblasti. Recenzija bi morala biti nepristrasna (ima mišljenja da recenzent ne bi trebalo da zna autora teksta). Neophodno je da recenzije *budu javne i da se, po mogućnosti, objavljuju*. Izuzetno, recenzije i recenzenti mogu biti anonimni — tako da ih znaju samo urednici i članovi uređivačkih odbora.

6. Kadrovska politika u izdavačkoj delatnosti

Stanje kadrova u izdavačkoj delatnosti — naročito uredničkog sastava, određeno je u velikoj meri samom činjenicom da još uvek nema *sistemskog rešenja* u ovoj delatnosti. Nedovoljna regulisanost sistemskih pitanja i *statusa lica* koja rade u izdavačkoj delatnosti ponekad su i izvor subjektivističkim procenama o ovoj delatnosti i profilu kadra koji radi u njoj. Ako se analizira dosadašnja praksa izbora kadrova za izdavačku delatnost može se videti da je to rađeno bez unapred utvrđenih objektivnih kriterijuma, specifičnih

za tu delatnost, iz čega nije teško zaključiti da se neretko smatra da dobar urednik može biti svaki dobar starešina. Otuda kvalitet kadra u izdavačkoj delatnosti, naročito uredničkog, ne zadovoljava u potpunosti.

S druge strane, predugo *zadržavanje* istih lica u redakcijama, uređivačkim odborima, objektivno može da dovede do pojave privatizacije posla, esnafske solidarnosti, pa i do prevelikog individualnog uticaja. Stoga se može dogoditi da pri odlučivanju o rukopisu dođe do površnosti i »propuštanja« u proceduru lošijeg rukopisa, i obratno, do odbacivanja dobrog. Dosadašnje iskustvo ukazuje na akutnu potrebu da se jasno definišu neka pitanja statusa i funkcija pojedinih izdavačkih kadrova: urednika, uređivačkih odbora, redakcijskih kolegijalnih organa i dr. Prvenstveno bi trebalo rešiti sledeća pitanja: (1) kvaliteti (uslovi) za urednički i drugi kadar; (2) način izbora i eventulnog reizbora; (3) cirkulacija i vođenje kadra; (4) osposobljavanje i usavršavanje uredničkog i drugog kadra.

Uslovi kojima bi trebalo da odgovori lice koje ima pretenziju da bude urednik — pored visokih moralno-političkih kvaliteta, sklonosti i afiniteta za izdavački posao, svakako bi morali da budu i: formalna školska kvalifikacija (vojne škole, akademski i naučni stepen); objavljeni pisani radovi (knjige, članci, recenzije, kritike i dr.); prethodna dužnost i drugo. Urednički kadar bi trebalo da se bira putem *konkursa* i da se uvede *reizbor* posle određenog vremena.

Poseban problem predstavlja vođenje ovog kadra i njegovo kretanje u službi. Najprirodnije bi bilo da se, pored trupnih dužnosti — koje bi bile opšta pretpostavka za sve, obezbede sistemski rešenja obostrane cirkulacije kadra na relacijama vojne škole — *naučnoistraživačke ustanove* — *izdavačka delatnost*. Dobar nastavnik u vojnoj školi i dobar istraživač imaju bitne prednosti i uslove da budu i dobri urednici.

Poseban značaj za unapređenje izdavačke delatnosti ima *osposobljavanje i usavršavanje* uredničkog kadra. To je posao koji se, takođe, mora naučiti i neprekidno usavršavati. Do sada je to bilo gotovo prepušteno ličnoj inicijativi i samoobrazovanju, što smatramo da nije dovoljno. Mišljenja smo da bi u sistemu kurseva u OS trebalo i za urednike-početnike, pre stupanja na dužnost, organizovati *kurs za urednike* (1—3 meseca), a u okviru obuke starešina uz funkciju — planirati posebno vreme za *usavršavanje* urednika i drugih kadrova (lektora, korektora, tehničkog osoblja i dr.) u svojoj struci.

7. Normativno regulisanje

Za efikasno rukovođenje i celishodno usmeravanje izdavačke delatnosti značajno je i normativno regulisanje te delatnosti. Do sada je ova oblast ostala bez osnovnih normativnih propisa. Izdavačka delatnost u društvu je u *nadležnosti republika i pokrajina* — koje su donele svoje zakone o izdavačkoj delatnosti, tako da ne postoji savezni propis na nivou SFRJ.

Regulativni sistem rukovođenja, pored sociopsiholoških metoda, immanentan je vojnoj organizaciji. On objektivizira i konkretizuje oblike delovanja u procesu rukovođenja i sprečava subjektivizam i odstupanje od normativa. Stoga se sistem rukovođenja i u izdavačkoj delatnosti mora oslanjati na izgrađen *sistem propisa, normativa i standarda*. Regulativni uticaj zahteva kontrolu izvršavanja, praćenja i poštovanja propisa. Propisi se, međutim, i u izdavaštvu primenjuju stvaralački — zavisno od svakog konkretnog slučaja.

Za normativnu neregulisanost izdavačke delatnosti često se navodi razlog da nema osnovnog regulativa na nivou oružanih snaga. Ima i mišljenja da se međusobno isključuju normativna regulisanost izdavačke delatnosti i tzv. sloboda stvaranja. To su verovatno, mišljenja koja favorizuju individualizam i subjektivizam, te ih, stoga, ne bi trebalo ozbiljno uzimati u obzir. Sistemski rešenja ne sputavaju stvaralaštvo, već ga samo usmeravaju i dovode u granice stvarnih potreba OS, sprečavajući ili neutrališući razne oblike subjektivizma.

Normativno regulisanje izdavačke delatnosti trebalo bi, po našem mišljenju, tako organizovati i realizovati, da se obezbedi: (1) *opšte regulisanje* ove delatnosti na nivou oružanih snaga. To bi se moglo najbolje postići dopunama odredbi Zakona o vojnim školama i naučnoistraživačkim ustanovama JNA (koji bi mogao da nosi naziv: zakon o vojnim školama, naučnoistraživačkoj i izdavačkoj delatnosti u JNA), ili donošenjem propisa na nivou SSNO (uputstava, pravilnika i sl.); (2) izrada *pravilnika* vojnoizdavačkih ustanova — kao osnovnog propisa za rad ustanove i (3) donošenje *internih propisa* za regulisanje pojedinih pitanja prema ovlašćenjima koja budu sadržana u zakonu (opštem propisu) i pravilniku ustanove.

8. Popularizacija i plasman knjige

Popularizacija (propaganda) i plasman knjige iz vojnoizdavačke delatnosti jedno je od pitanja koje vrlo složeno i nedovoljno izu-

čeno. U izdavačkoj delatnosti u društvu takođe je ovaj problem sve složeniji, iz razloga što se knjiga u društvu u velikoj meri *komercijalizovala*, pri čemu se često više brine o isplativosti i zaradi nego o kvalitetu sadržaja i vrednosti dela, što, kao što je poznato, stimuliše i izdavanje šunda. Na knjigu se, u takvim okolnostima, sve više gleda kao na svaku drugu robu, a sve manje kao na kulturno dobro. Međutim, knjiga postaje sve *skuplja* za prosečnog čitaoca koji je zainteresovan da je redovno kupuje, a naročito za nove čitaoce koje bi trebalo pridobiti. Mišljenja smo da bi se trebalo više založiti za takvu knjigu koja će biti što *jeftinija, kvalitetnija* i što *masovnija* (veći tiraž). Međutim, takva knjiga zahteva i savremenu *prodaju* i moderan sistem *popularizacije i predstavljanja*. Popularisanje knjige je *ekonomska, kulturna i naučna misija*. U tom smislu, sredstva javnog informisanja (radio, štampa, TV, časopisi) imaju prvorazredni značaj i ulogu.

Čitava politika popularizacije i plasmana knjige trebalo bi da bude znatno *organizovanja i ofanzivnija*, što, između ostalog, zahteva i kvalifikovaniji kadar koji radi na tim poslovima, ali i znatnija materijalno-finansijska sredstva. U društvu se za reklamu i plasman knjige, ponekad, izdvaja i do 50 odsto ukupne cene knjige, dok je u OS to simbolično. Reklamiranje knjige putem sredstava masovnog informisanja bitno utiče na mogućnost njene popularizacije u približavanju čitaocima, jer su oni lišeni pravovremene i potpune informacije o njenoj pojavi. U *plasmanu knjige* trebalo bi koristiti sve one oblike koji doprinose da knjiga postane opštedruštveno i opštearmijsko dobro i što dostupnija širem krugu čitalaca: (1) knjižarsku mrežu; (2) terenske komercijaliste; (3) prodaju putem pošte i kataloga; (4) prodaju na izložbama i sajmovima; (5) prodaju posredstvom klubova — ljubitelja knjige; (6) prodaju na veliko i malo i (7) prodaju putem izvoza. Radi unapređenja plasmana i prodaje knjige neophodno je *unaprediti i modernizovati* čitav proces rada komercijalnih organa, izdavačkih ustanova i upravnih struktura SSNO, u čijoj su nadležnosti biblioteke JNA, informativno-propagandna delatnost i plasman i izvoz knjige u inostranstvo. Naročito su akutna sledeća pitanja: (1) bolja organizacija i racionalizacija tzv. besplatnog dostavljanja izdanja; (2) izrada godišnjih planova za popularizaciju i predstavljanje knjige; (3) odvajanje većih finansijskih sredstava za reklamiranje knjiga u sredstvima masovnog informisanja; (4) veće angažovanje i koordinacija rada svih čitalaca koji mogu doprineti popularizaciji knjige — (upravnih struktura, komandi i jedinica, vojnih škola, izdavača, biblioteka i dr.); (5) celovitije sagledavanje i standardizacija učešća

vojnih izdavača na sajmovima i izložbama knjiga — naročito na međunarodnim sajmovima koji se organizuju u našoj zemlji; (6) veće angažovanje armijskih i društvenih sredstava masovnog informisanja (naročito listova i časopisa); (7) analiziranje i praćenje strukture kupaca vojnih izdanja i u tom pravcu usmeravanje i popularizacija plasmana i prodaje knjige.

Što se tiče razmene knjiga i časopisa sa inostranstvom, može se reći da se naša zemlja danas nalazi pri vrhu lestvice zemalja koje prevode i štampaju inostrana dela, ali je istovremeno pri dnu lestvice onih čija se dela prevode na druge jezike i štampaju u inostranstvu. Slično je i sa vojnim izdanjima. Za takvo stanje, prema našem mišljenju, nema nekih ozbiljnijih objektivnih razloga — pogotovo ako se uzme u obzir stvarni relativno visok nivo naših izdanja i položaj i ugled Jugoslavije u svetu. Smatramo da je ovome osnovni razlog u našoj nedovoljnoj organizovanosti, angažovanosti i relativno maloj ofanzivnosti za celovitiji prodor naše knjige u svet. To bi i bio zadatak naše propagande prema inostranstvu. Ne mogu se uvažavati samo komercijalni razlozi za plasman naših izdanja, već, ako je potrebno, neka izdanja bi trebalo plasirati po simboličnim cenama, ili čak i besplatno.